

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שישית: גליון יט | פרשת יתרו | כ' שבט ה'תשפ"ו

עלה שבת

אבות ותולדות במלאכת שבת

ע"פ קונטרס נהר יוצא מעדן, מתורתו של הרה"ג ר' עזרא דוד הלוי נברג זצ"ל, מתוך ספר מאורות הנר על עניני תפילה י"ל ע"י ישיבת נר ישראל

לא תעשה כל מלאכה (שמות כ, ט).

מבואר ברמב"ם בכמה דוכתי שבכל אחת מל"ט מלאכות שבת יש כמה מלאכות הכלולות באותו אב [כגון מבשל ואופה ששתיהן 'אב'], ויש דברים שהן אב ותולדה [מפני שאינן דמיון גמור לאב (מגיד משנה פ"ז מהלכות שבת ה"ד)]. עוד מצינו ברמב"ם (שם הלכות ז-ט) שמחלק בין העושה הרבה מלאכות שבת מעין אב אחד בהעלם אחד, ובין עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד, ואף דדינא חדא להו דבשניהם אינו חייב אלא חטאת אחת, מ"מ כתבם הרמב"ם בשתי הלכות נפרדות, ומבואר שהם ב' דינים חלוקים.

והנה בסוגיא דשבת (עה, ב) מבואר דזו שיטת רבי עקיבא שחייב רק אחת, ורבי אליעזר פליג ומחייב שתיים, אך משמע שם שדוקא באב ותולדותיו, אבל בעשה הרבה מלאכות מעין אב אחד לא מצינו לרבי אליעזר שחולק ומחייב שתיים. וכך מדויק במגיד משנה (הל' שבת שם) ובכסף משנה (הלכות שגגות פ"ג).

ומקור מחלוקת ר"ע ור"א בעושה אב ותולדותיו בהעלם אחד הוא ממשנה בכריתות (טז, א), ומבואר שם בגמ' שלשיטת ר"א "ולדי מלאכות כמלאכות דמיינן" ולכן חייב על כל אחת ואחת, ור"ע לא קיבל מיניה וס"ל דאינו חייב אלא אחת. ולפום ריהטא אפשר לומר דפליגי רק באב ותולדה בהעלם אחד, אבל בעושה הרבה אבות מעין מלאכה אחת אף ר"א מודה דאינו חייב אלא אחת [וכן משמע בפ"י המשניות להרמב"ם שם לפי גירסת הנדפס].

ונראה דפליגי ר"א ור"ע אי תולדה קרויה מלאכה או לא, דהנה בתורה כתוב "לא תעשה כל מלאכה" וע"ז חייב חטאת בשוגג, וקים להו לחז"ל דיש ל"ט אבות הקרויין מלאכה (שבת מט, ב) ואבות מכלל דאיכא תולדות (ב"ק ב, א), ובהני תולדות יש לדון אי קרויין מלאכה וחייב עליהן מצד עצמן, או דלמא תולדה אינה קרויה מלאכה והיא טפלה לאב שלה, והיכא דעשה תולדה הוי כאילו עשה האב שלה וחייב משום האב.

ונראה דבזה פליגי ר"א ור"ע. דלר"א איכא חשיבות לכל תולדה מצד עצמה דהוי מלאכה, וכלשון הגמרא שם "ולדי מלאכות כמלאכות דמיינן". משא"כ ר"ע ס"ל דתולדה לאו מלאכה היא אלא טפלה לאב שלה, וכאילו עשה האב וחייב עליה (ע' רש"י ב"ק ב, א ד"ה לא מיחייב). משום הכי לר"א חייב תרתי, על תולדה בפנ"ע ועל אב בפנ"ע, שגם לתולדה יש שם 'מלאכה' ואינה דומה לגמרי למלאכת האב, משא"כ לר"ע לא מיחייב אלא חדא על האב. ועי' רמב"ן (שבת צו, ב) שרלבנן אפשר להתרות התולדה משום אב דילה, משא"כ לר"א אין להתרות על תולדה משום אב, "דלר"א כיון דהן חייבין בעצמן צריכות התראה בשמן ממש". וזהו כדברינו דלר"א חייב על תולדה בעצמה ולר"ע חייב על תולדה משום אב דידה.

עלה ערב

שורש חיוב ערבות

ע"פ דברי הרה"ג ר' חיים זועג שליט"א שבתוך קובץ מפרשים על סוגיות הלוחא וערבות, י"ל ע"י אגודת ישראל באמריקה, נערך ע"י הרה"ג ר' שלמה גאטעסמאן שליט"א

לדגל הירחי כלה של אגודת ישראל שיתקיים בירושלים עיה"ק, בעזה"ת פרשת תרומה תשפ"ו

בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה, אמר להם אני נותן לכם תורת הביאו לי ערבים טובים וכו', אמרו הרי בנינו עורבים אותנו (שיר השירים רבה א, א).

שאלה א: בעת הקורונה היתה שאלה בבני אדם שעוד באמצע החורף הזמינו מלון לחג הפסח, ולמעשה לא היו יכולים לבא מצד המגיפה. ונתעוררה השאלה אם חייבים לפרוע ההוצאות שכבר הוציאו לטובת המזמינים מקודם שנתפטה המגיפה, כגון שקנו מצות ובשר וכו' לצורך החג, האם יש לחייב המזמינים מדין ערב?

שאלה ב: באוסטרליה היו קנסות חמורים עבור יציאה לחוץ בעת הגיף, והיו שתי ילדות שרצו לצאת לחנוות, והאחת הסכימה ללכת רק אם חברתה תשלם הקנס עבורה אם יתפסו. השניה הסכימה, ולמעשה נתפסו והתחייבו לשלם קנס. כשהבעה האחת את חברתה לשלם כפי התחייבותה, השניה טענה "משטה אני כך". והשאלה האם באמת חלה כאן ההתחייבות, או האם יש בזה חיוב ערב?

הקהלות יעקב (קידושין סימן יב) האריך לבאר גדר החידוש בדין ערבות, ובתוך דבריו הביא מהלך שהוא מדין שליחות, שהמלוה מניח להערב בהשתמש במעותיו כפי רצון הערב, והיינו שהמלוה הוא שליח של הערב להלוות להלוה, וכן לשון הרשב"ם. ונראה שאין הכוונה בזה מצד פרשת שליחות דעלמא, דא"כ בעכו"ם לא היה מהני, אלא הכוונה שבזה שהמלוה מניח לערב להשתמש במעותיו מוטל החיוב על הערב לשלם תמורתו, ז"א ששיעבוד הערב הוא חליפי קבלת השתמשות במעות המלוה. וע"ש בקה"י שהאריך בזה, ובחזו"א כתב שבאמת כן דעת כל הראשונים. ונראה שכן הוא דעת הנתיבות (סימן קכט, א) שסבר שגם בלי מני שליחות נעשה ערב עיי"ש היטב.

ולפ"ז י"ל לענין שאלה א', לכאורה לפי מה שביארנו בדעת הנתיבות, וכן מדברי החזו"א והקה"י, אף שאין בעלי המלון יכולים לתבוע בעד המקח מה שפסקו מעיקרא, מ"מ מה שהוציאו על פיהם לכאורה צריכים לשלם מדין ערב. ואם כן עכ"פ אם המזמינים נתנו דמי קדימה ובעל המלון מוחזק במעותיהם, בודאי יכול להחזיק במעות.

ולענין שאלה ב', לכאורה לפי דברי החזו"א איש אין כאן ערבות שהרי אין כאן קבלת טובה, וכפי הנראה הוי רק אסמכתא בעלמא. אך יש לחקור בזה אולי יש כאן משום שכירות פועלים וכנ"ל שהיא הלכה רק לטובת המתחייב, ואידך זיל גמור בירחי כלה.

הרה"ג ר' שלמה גאטעסמאן שליט"א עם הג"ד אשר אריאל שליט"א

הזמנים לעיר לייקוואד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
6:05	זמן כוכבים קטנים רצופים (6.5 מעלות)	8:54/9:35	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"ז	5:03	הדלקת נרות (18 דקות)	12:41	מנחה גדולה (גו"א חצי שעה שוה לחומרא)
6:36	ע"ב דקות	9:59/10:27	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"ז	5:21	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	2:46	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:46	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	12:11	חצות (סעודת שבת להב"ח)	6:00	זמן קר"ש (לערבית לפני הסעודה)	3:12	מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)
6:54	אכטיל (צ' דקות)	5:23	שקיעת החמה	6:11-7:11	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	4:42	פג המנחה (מג"א כפי האופק)

קראתי מאמרו הנפלא של הגאון הרב משה ברוך קופמאן שהביא שנתפסט מנהג סדר ט"ו בשבט מאת ספר חמדת ימים. ואמנם כתב רק ברמז שיש מגדולי ישראל שלא קיבלו את דברי החמדת ימים. אבל אחר הבריר בענין זה נתפרסם היום שספר חמדת ימים מלא שבתאות ומצאו שכל הסדר של ט"ו בשבט הוא מפרי שבתי צבי ונתן העזתי. וראה בלשון תפילת החמ"י שכתב שהסדר הזה הוא בכדי לעשות פרי לצדי"ק והוא רמז לאותו צ"ב. וגם בתפילתו רמז לבן ישי אשר חי על האדמה וכו'. ולכן טוב ויפה מה שהרבה אין עושים סדר של החמדת ימים כלל וכלל רק אוכלים פירות כמבואר במג"א והפוסקים ותו לא מידי. ומי שרוצה להתעלות ביום זה עליו ללמוד הש"ס וההלכות והוא העיקר.

בכבוד רב, *אנפן תאמין*

הערות המערכת: עוד בענין אכילת פירות בט"ו בשבט, ראה בעלים פרשת משפטים תשפ"ה שהביא הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א שפעם אילקע הגי"ר אליקים שלעזינגר שליט"א לאתרין ברוקלין, ודרש בשיבה תורה תמימה בענין ט"ו בשבט. ובדרשתו מסר ששתי מורות לבנות [לאחר זמן נתגלה שה"ה אשתו הרבנית שלעזינגר ע"ה ועמיתה הרבנית חוה רוטברג ע"ה] הגיעו לבית מרן הגרי"ז לבקש הדרכה מפיו כיצד ללמד את הבנות אודות ט"ו בשבט, ואמר מרן זצ"ל שיש ללמדן הלכות מעשרות, ושאיין מעשרים משנה אחת על חברתה וכו"ב.

***

לחזר אחרי מצות מעקה, ובענין דעת מהר"י ט"ב אודות שמות גוים

ראיתי מה שהובא (פרשת בא) מספר החדש באנגלית להג"ר משה שטרנבוך שליט"א, הסבר מה שלא מצינו שיש עדיפות לחפש לקנות בית שיש בו גג שחייב במעקה. כדי לציין שהר' שמעון סופר מערלוי זצ"ל בעל מחבר שו"ת התעוררות תשובה, חיבב מאוד לקיים התרי"ג מצות, וכדי להתחייב במצות מעקה, בנה בחצרו בית קטן שנקל לעלות עליו עם סולם, כדי שיתחייב מדאורייתא לבנות מעקה (ספר פליטת בית סופריהם עמ' 182).

ומה שהובא בגליון מהאגרות משה שרק במצרים שלא היתה התוה"ק היה מן הצורך שלא ישנו שמם ולשונם, עי' בספר אגרות מהר"ט ממרן בעל דברי יואל זצ"ל (ח"א עמוד רפט, מובא בספר אוצרות חתם סופר השלמות ומילואים לפרשת ויגש עמוד שכד הערה סא) שכתב ממש כעין דברי הגר"מ זצ"ל ע"ש.

צבי אליעזר

***

שימוש בשמות גויים והשם פטר

ע"ד קריאת שם 'פטר' לאחד מהראשונים [הי"ד] תלמיד ר"ת (עלים גליון בא). ראיתי להעיר:

א. מרן הגאון בעל אגרות משה בעצמו מחלק בתשובותיו בין שם לעז שנקרא מעריסה כשם עצם, לבין הנקרא בשם יהודי ומאו והלאה משתמש בשם חול, נהיה כגוים אשר סביבותינו. איברא **דמצדד** לומר דמעת שניתן לנו התורה"ק אין קפיא כל כך, כמו דיבור בלשון הקודש וכיוצ"ב, אבל הבא בדוקא להדמות לנכרים ככל האפשר הוא הירוס ממש להבדלה בין ישראל לעמים. ובאחת מתשובותיו (אהע"ז ח"ג לה) הרבה למאוס במדה הרעה הלזו

יעושה". ולמה האבו בני מדינתנו לגלות ולשמוח על דברי הג"ר משה רק במוצאם טעם לשווא"ך, ולא כשנותן טעם לפגם ולדרוש לגנאי?

[וכנודע, רוב מנין ובנין של ראשי ישיבות בציבור היראים המשיכו בדרכם למסור הישועים באידיש כמימי קדם, אף אלו שהיו בקיאין באנגלית, והתלמידים הוכרחו להתרגל ולהתלמד בו. הן אמת שחביריהם בארצה"ק שינו לשונם ע"פ רוב מעת שקבע החזו"א כי עת לעשות לצורך מצות ושנתם להאחים מארצות ספרד וכדו', אבל לא עלה על הדעת שיותר טוב לבחור ב'שפת המדינה' כתועלת מצד עצמה חלילה].

ב. בענין ביטוי השם 'פטר'. איתא במסורה: כל בג"ד כפ"ת דסמיכי לאהוי" רפי בר ממפיק מפסיק דחיק ואתי מרחיק. ולא מצינו שום חילוק גבי שמות אף של לשון עם זר, הלא פרעה כנען ועוד רבים יוכיחו. גם בספרי דניאל ועזרא שאינם כתובים בלשון הקדש מצינו כללא הדין וכגון פורש ופרס בלשון ובלטשאצר דניאל ודריש כד יראה למעיין.

על כן ברור דבכל אופן (באיזה ניקוד או הברה מתבטאת שמו) **כשנסמך** 'פטר' ל'רבנו' ניקודו הנכון 'רבנו פטר' - הפ"ה רפויה, ולא דגושה כאשר כתבתיו. וכמו כן התי"ו ב'רבנו תם' משפטה להיות רפויה בכל מקום, חוץ מאם מתואר 'רבנו יעקב איש תם', ודוק. (ואם מוטעם בנגינה המפסקת ביותר כטעם 'מלך', נקרא תם או תם בקמץ, כדאשכחן גבי למך אפרים ומרדכי ועוד).

[הן דבר זה מצוי מאד בפרט כשמדברים שלא בלשון הקודש, שבמקום וי"ו החיבור אומרים "and" וכה"ג. וחסר סמיכות לאהוי", נמצא הבטוי הנכון של שר--צבא אבימלך הוא 'פיקל'; וחברו של בגתן 'תבש', תן לחכם ויחכם עוד].

קא וואק

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש: אציין שבאגרות משה או"ח חלק ד סימן כד האריך הגאון אם מקרא סופרים שאומרים אָרְץ בסגול באמצע פסוק וְאָרְץ בקמץ בסו"פ ואתנחתא, האם כללא הוא גם בברכות או רק בקריאת התורה. ונראה שהגרמ"פ לשיטתו במה שכתב (או"ח חלק ד סימן מ אות טו) שיש לומר משיב הרוח ומוריד הַגֶּשֶׁם בקמץ. ואולי גם הגיית שמו של רבינו פטר תלוי בהי"ל, אבל טובא יש לחלק ואכ"מ.

***

מקור ענין סנדקאות

ראיתי מש"כ ידידי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בענין אם יש מקור לענין הסנדקאות, ודכירנא מה ששמעתי בזה לפני שנים מהגאון רבי יעקב עדס שליט"א, בזה"ל או קרוב לו: "ענין הסנדקאות לא מצינו לא בתלמוד בבלי, לא בתלמוד ירושלמי, לא ברמב"ם, רי"ף, רא"ש, וזוהר", והסיק שהמקום היחידי שמוזכר הוא במדרש התהלים שמוזכר במאמר הנ"ל, שמונה מצוות הנעשות ע"י כל אברי הגוף, ואצל הברכיים מונה ענין הסנדקאות.

גם שמעתי פעם ממו"ר הגאון רבי יהודה באקשט שליט"א בענין זה, שהסנדקאות מרומזת בתרגום יונתן על פסוק (בראשית נ, כג) "גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף", שתרגם, "אוף בְּנֵי מְכִיר בְּר מְנַשֶׁה פֶּד אַתְּלִידו גְזִירִינון יוֹסֵף". אלא שמזה משמע שיוסף היה גם הסנדק וגם המוהל. ועל פי מש"כ הרב הכותב שליט"א (ע"פ דברי אא"ז

בעל 'קרבן פני משה' ז"ל), אולי אפשר לומר שאכן היה יוסף הסנדק בלבד, כמאמר הכתוב 'יולדו על ברכי יוסף', אבל זה נחשב כעיקר מעשה המצוה, ובדומה לנושאי התינוק המוזכר בירושלמי.

בברכה מרובה, *חיים צבי ארלין*

***

מעלת סנדקאות

ישר כח על מאמרו הנפלא של הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בענין סנדקאות. והנה בתוך דבריו הביא לדברי בעל המנחת יהודה שזכה ללמוד פא"פ עם בעל הנחלת דוד במשך שנה ומחצה, אשר יצא לחדש שענין מעלת סנדקאות התחדש על ידי תלמידי המהר"ם מרוטנבורג, בגלל הפרצה שהיתה בימיהם שאשה מקושטת היתה מושיבה את התינוק על ברכיה בזמן המילה. עד כאן דברי המנחת יהודה. ובעל המאמר פקפק בזה והביא ראיה לדבריו ממה שמצינו אצל בעל האור זרוע את מנהג הסנדקאות, והאריך להביא עוד מקומות בקרב הראשונים כמלאכים שמוזכר בהם ענין זה.

ויש להעיר, לאחר עיון במקור הדברים, שאין כוונת המנחת יהודה לומר שענין סנדקאות התחדש בימי תלמידי המהר"ם מרוטנבורג, אלא ענין מעלת סנדקאות וסגולתה התחדש על ידיהם, ובכך נתקנה הפרצה, כי הרבנים והלומדים לא הניחו לאשה ליטול כיבוד זה. ובהכי מתיישבים היטב דברי אדוננו הגר"א, שבס"ק מד כתב מקור לענין הסנדק זצ"ל, בשוחר טוב כל עצמותי תאמרנה כו' ועל ברכי אני עושה סנדקים לילדים בשעת מילה ופריעה וכו' בפסיקתא והביא בילקוט תהלים ס"י תשכ"ג, ע"כ, ומאידך בס"ק מו לגבי ענין סגולת סנדקאות, כתב הגר"א, ולכן נוהגין כו'. דבריו אין להם שחר דא"כ מ"ט מאדם אחד דוקא ואחד לא יעשה ב' פעמים סנדק לעולם ולעולם לא ראינו סנדק שמתעשר אלא המנהג הוא ע"פ צוואת ר"י החסיד ס"י מ' ע"ש. וזהו כדברינו, שעיקר טענת הגר"א היתה על חידושם של תלמידי המהר"ם מרוטנבורג במעלת וסגולת סנדקאות.

בכבוד רב, *בנימין צבי בית אלה*

מכון עלה זית משגר כוס תנחומים למור הגאון רבי שמואל שלעזינגר שליט"א ומתאבל עם כל כלל ישראל על האבידה הגדולה שאבדנו זקן ראשי הישיבה ושומר משמרת הקודש באירופה הגאון רבי אליקים שלעזינגר זצ"ל ראש ישיבת הרמה בלונדון ומח"ס בית אב

ה"ר אליקים שלעזינגר זצ"ל ביום נישואיו להרבנית יהודית בת הרב משה בלויא ע"ה

מקור השם קוואטר, ועמידה לפני שושבינין

ראיתי מש"כ הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א (גליון בשלח) מבעל מנחת יהודה, שכל ענין הסנדקאות וסגולתיו כאילו המציאו בעל הגהות מיימוניות כדי למנוע המנהג שהרעיש עליו רבו המהר"ם מרוטנבורג, שנשים היו באות אל תוך הבהכ"נ והיו מלין התינוק בחיקן. דברי המנחת יהודה תמוהים ביותר, הוא כותב שהמהר"ם מרוטנבורג ודעימיה ודאי לא ידעו מהמדרש המדבר אודות הסנדקאות, והראיה שהתשב"ץ לא הביאו ורק תלמידו בעל הג"מ המציא המדרש הנ"ל. ולא ידעתי, וכי בעל המנחת יהודה ר"ל שבעל הג"מ בדה מדרש מליבו? ואם יש כזה מדרש, למה אין זה מקור טוב? וכן לא נתברר לי אם סובר שאין בכלל ענין ומצוה של סנדקאות, או רק שאינה גדולה.

ובאמת יש מקורות קדומים לפני הג"מ, כפי שהביא הרב שימאנאוויטש שליט"א שהאור זרוע הביא המנהג בשם המדרש. עוד שם באור זרוע לחפש יהודי טוב להיות הבעל ברית כדי שאלהיו ז"ל ישב על הקתדרא אצלו בשעת המילה כמש"כ רב שרירא גאון ז"ל שמנהג ישראל להעמיד קתדרא משום כבודו של אליהו ע"ש. עוד יש במדרש שכל טוב על הפסוק סוף ויחי" גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף" (בראשית נ, כג) שהיה להם בעל ברית ונימולו על ברכיו (ומסבירים שזה גם כוונת התרגום יונתן שם).

ויותר ממה שאני מתפלא עליו במה שנעלמו ממנו המקורות הקדומים, אני תמה האין מלאו לבו לכתוב על מנהגים שנהגו בהם המהר"ל, והר"א קלוזנר, ועוד מרבתינו אשר מפיהם אנו חיים, והביאם רבינו הרמ"א להלכה בהגהותיו בשו"ע ובדרכי משה, והוא כותב על המנהגים שרובם השתבשו? ויש להעיר שהמחבר הנ"ל היה חבר של המשכיל המפורסם ריב"ל' [הנודע כ'מנדלסון' מרוסיה]. גם לקח חתניו לקבל פני מאקס לילנטאל הנודע לשמצה, כנודע מספר זכרונות שכתבה בתו.

בברכה, *אלוף צבא באמאן*

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש: הגאון בעל מנחת יהודה, כפי הידוע לי, היה מגדולי ת"ח שבדורו, ומעולם לא שמעתי מי שערער אחר תלמיד חכם זה. ואם ידוע לכותב שהוא היה מקושר לריב"ל, הרי מי לנו גדול מהגר"א אבלי פסבל, שהעניק הסכמה לספר תעודה בישראל שחיבר ריב"ל. וכשם שבאשכנז, בדורו של רמ"ד, לא הכל עמדו על כיוון הדברים, עד שציווה לנו מרן החתם סופר בצוואתו "בספרי רמ"ד אל תשלחו יד", כך היו פני הדברים בליטא, שלא הכירו את מנדלסון שלהם בשעתו.

ולגבי מה שהאשימו על סמך עדותו של בתו, שהעידה על מה שראתה בצעירותה, בשעה שערדיי היתה סמוכה על שולחנו הטהור של אביה הגאון זצ"ל, וכפי שהיא עצמה מעידה שהיה תמיד שקוע בתורה ונוהר ומדקדק במצוות (וכדבריה בזיכרונותיה על ההכנות לפסח וכיוצא בזה), הרי אף הגר"א יצחק מוולוז'ין נצרך לפגוש את מקס לילנטאל, בהיותו ציר הקיסר הרוסי. ולהכרח לא יגונה.

וכן היא דרכה של תורה, לשאת ולתת בגופו של נושא, להגדיל תורה ולהאדירה, כגון בנידון מקור הסנדקאות, ולא לפסול גדולי תורה באמצעות התקפה לגופו של אדם.

***

אודות ענין קוואטר" (גליון בשלח) שהובא כמה מקורות למשמעות שם זה, ראיתי פעם באיזה ספר מנהגים שהוא מלשון פ-פאטר כלומר 'כמו האב' [פאטר - אב], שמחויב האב להכניסו לברית והוא

מסייעו בזה, ולכן נחשב כמו האב, ועומדים לפניו.

אך מה שנכתב במאמר שכשם שעומדים לפני השושבין ונושאי הברית כן עומדים רק לשושביני חתן וכלה ולא לחתן וכלה עצמן, שהם מקיימי המצוה, הוא באמת דרך מליצה, היתכן שהטפלים למצוה יהיו יותר חשובים ממקיימי המצוה בעצמן. בשלמא התינוק שאינו בר חיובא ובר דעת ועיקר המצוה על האב רמיא לעשות מצווה בגופו של הוולד, אפשר לומר שענין עמידה לכבוד עושי מצוה שייך לשושבינין, אבל חתן וכלה שהם בני חיובא ועושי המצוה פשיטא שיש להדרם ולכבדם ולעמוד בפניהם בשעת הליכתן למצוה.

בברכה ובידידות, *אלוף אולניץ*

***

תוף מרים

בגליון מאור הזית בשבוע שעבר במדור 'מאור הנביאה' נכתב לבאר מדוע תמה רש"י על שאר הנשים מדוע היו להן תופים, ולא תמה על מרים הנביאה, ודיוק זה נתלה בכך שדיבור-המתחיל ברש"י הוא "בתופים ובמחולות", ולא "התף בידה". [יש לציין שביאור זה מובא בשיעורי הגר"ר מאיר הלוי סאלאוויצקי זצ"ל על התורה]. אמנם יש להעיר כי מקור דברי רש"י הוא במכילתא, ושם אכן הדיבור-המתחיל הוא 'התף בידה' עיי"ש.

איפה אבא אסאנסקי, ירושלים

***

מנחת עכו"ם בבמה

ראיתי המאמר של הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בגליון פ' וארא בענין הקרבת עכו"ם מנחות בבמה, ואעיר איזה הערות:

א. במקדש דוד (סימן כ אות ד - וכן משמע בקרן אורה מנחות ו:): מבואר שאם עכו"ם הקריבו עופות בבמה הקריבו נמי מנחות.

ב. לענין הראיה מקין, עי' שיעורי הגרמ"ד עה"ת שם שהביא מהגר"ח שהטעם שהקב"ה לא שעה אל מנחתו היה מהאי טעמא גופא, שלא הותרו מנחות לעכו"ם בבמה [והק' הגרמ"ד שהיה פשתן לרש"י שם]. ובאמת ברש"י מבואר ומפורש יותר בחזקוני שהיתה הקרבה כשרה אלא שהביא מן הגרוע. וברד"ק כתב יותר, שאדם הראשון הביא מפרי האדמה ומן הצאן דרך הודאה לה', ובניו למדו ממנו והביאו כל א' מהמלאכה שהתעסק להודות לה' על הטובה שנתן לו בעבודתו. [ואולי תלוי מאיזה טעם מקריבים אם מתורת הודאה או טעם אחר].

אבל י"ל כמו שהובא בעבר בגליון ע"פ הפרקי דר"א (פ"א) שמקום הקרבת קין היה במקום המקדש, וע"פ הרמב"ם פ"ב מבית הבחירה והמשך חכמה שהיה גדר קרבן על מזבח ולא במה, א"כ אין ראיה כלל לענין מנחה בבמה [ותלוי במח' אם יש לעכו"ם מנחה במזבח, עי' מנחות עג: ותוס' שם סא: ורמב"ם].

ג. ויש לעיין ממשמעות הירושלמי (פ"א מגילה ה"א) שמשמע שעכו"ם מביא קטורת בבמה, ולכאורה ה"ה שאר הקרבות, וצ"ע.

ש"ר בזבח יעקב פרק פרת חטאת הערה קפ"ט

שנקט שאין עכו"ם מביא מנחה בבמה ודן בדברי הגר"ח הנ"ל.

עמידה לפני חתן וכלה והשושבינין

א. מש"כ בגליון פ' בשלח לדמות שושבינין של כלה לשושבינין של הוצאת המת והכנסה לברית, באמת חלוקים הם, שמצות מילה וקבורה מוכרחים להיות ע"י אחרים ולא בעצמן, שתינוק אינו יכול למול עצמו וכן מת אינו קובר עצמו, ומוכרחים לחסד של אחרים, וא"כ העוסקים בהם יותר שייכים למצוה, משא"כ כלה יכולה להינשא בלי אחרים שמביאים אותה, ואינם אלא כשאר בני"א ההולכים עמה וצ"ע [וכ"ש שאינו דומה לתפילין ששם הוא מקיים המצוה ממש ע"י יד ימינו]. ועי' שו"ת חת"ס (י"ד קסב) בענין הבאת תינוק, שהיא מצוה שאפשר לבטלה שאפשר למול בלי ההבאה אצל אמו ע"ש.

ב. עיין באג"מ (י"ד ח"ג ס" קו" ב) שכתב שמנהג שושבינין שבגמ' היה של רעים, ואינו שייך למה שאבות ואמהות מוליכין בניהן שזה לא מוזכר בגמ' עכ"ד.

ג. וי"ל טעם שעומדים לפני החתן וכלה, שהוא מפני הכבוד (לא ראיתי כל הגליונות הקודמים ואולי דיברו מזה). דאיתא בכתובות (ז), מעבירים את המת מלפני הכלה, שהיא הולכת לפני המת. ופרש"י כשכלה יוצא מבית אביה לבית חתונתה. ומבואר בגמ' ובראשונים שנותנים כבוד לכלה ולמת [ובתוס' מבואר דה"ה חתן], וכבודה גדול יותר מכבוד מת, שכבוד חי עדיף [ואי"ז משום שהולך לעשות מצוה או שהוא כמלך]. וחייב הכבוד הוא אפילו בדרך לחופה. ומצינו בשו"ע (י"ד ססא, ד) מהירושלמי שעומדים לפני המת עצמו, והוא משום כבוד למת [ודלא כמש"כ הט"ז שם שאין צריך לעמוד לפני המת עצמו אלא לפני הנושאים, ולכן פסקו ביד אליהו (ס"י נד) וערוך השלחן וגשר החיים (יד, ח) שלא כדבריו], וא"כ יש לומר שה"ה שצריך לעמוד לפני חתן וכלה מחמת חיוב כבוד. ובפרט לפמש"כ בשטמ"ק שם מרבינו יונה שהכבוד לכלה הוא כדי לחבבה על בעלה יש לעמוד.

צבי ראטלסין, ירושלים

***

רבנותו של האור שמח בדווינסק

אעורר הערה שנראה כקטנה אמנם כנראה שהיא גדולה, בגליון המתוק "מאור הזית" (פרשת בא) תיאר הכותב את גאון הדור הכהן הגדול מאחיו רבינו מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל בשם "כיהן כרב של המתנגדים בעיר דווינסק" וכו'. והוא פליטת הקולמוס, יען כי נשמע מלשון זה שכאילו היה בדווינסק כת בפ"ע מכוונים בשם מתנגדים ולהם כיהן הגאון כרב, ובאמת לא כן הוא, רק הוא היה "הרב דעיר דווינסק" [עיין נוסח מצבתו], אלא גאון הדור מפענח צפונות מרוג'צ'וב הוא היה הרב של ה"חסידים" [חב"ד, ביהמ"ד נוסח האר"י] בעיר דווינסק.

בברכת ועלהו לא יבול, *אמנם צבי ראטלסין*

זכור את יום השבת לקדשו (כ. ח.).

דברי החתם סופר במגן אברהם (או"ח סימן רע"א ס"ק א) כתב שמן התורה אדם מקיים מצות קידוש בתפילת ערבית כשמזכיר את השבת בתפילה. ובפשוטו משמע מדבריו שכשנשא לביתו ומקדש על היין אינו מקיים בזה מצוה דאורייתא, כי כבר יצא ידי חובתו מדאורייתא כשהתפלל בבית הכנסת.

אך החתם סופר (שו"ת או"ח סימן יז) כתב דאינו כן, אלא "כיון שתיקנו חז"ל קידוש על היין במקום סעודה, אם כן כל מי שיודע שיש לו יין וסעודה מכיון עצמו שלא לצאת ידי חובתו בתפילה, וכשמכוין שלא לצאת לכולי עלמא אינו יוצא ידי חובת מצוה, ושוב הוא קידוש על היין דאורייתא". ובתשובה אחרת (שם סימן כא) הוסיף לבאר "וכאלו לב חכמים מתנים על זה".

ונראה שניתן לבאר סברא זו של החתם סופר משני טעמים:

א. אמדינן דעתיה של האדם שלעולם רוצה לעשות כפי רצון חכמים, וכדמצינו גבי קידושין 'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש' (כתובות ג, א). וכן נראה ממה שכתב החת"ס בעצמו ד"כאלו לב חכמים מתנים על זה". כלומר, שדעת בני אדם לעשות כדברי חכמים והרי לב חכמים מתנים על זה.

ב. לעולם דעת האדם לעשות באופן המועיל ועל צד היותר טוב, כמו שיבואר מדברי הפוסקים המובאים להלן בדברינו.

ונבאר ב' הסברות הללו אחת לאחת.

א. **דעת האדם לעשות** הגאון רבי יוסף ענגיל (ציונים לתורה כלל כג) חוקר בהא **כפי רצון חכמים** דאמרינן לגבי קידושין "כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה" (כתובות ג, א), מי אמרינן הכי בכל התורה כולה דכל מילתא דעביד איניש אדעתא דרבנן עביד, או לא. והאריך לפלפל כדרכו, והעולה מדבריו שמצינו סברא זו במקומות רבים, ואלו הן:

[א] כל דמגרש אדעתא דרבנן מגרש. הרמב"ן (גיטין כ, א) הביא בשם י"א, דהא דבעינן בגט שמו ושמה ושם עירו ושם עירה הוי רק מדרבנן, ואעפ"כ אם לא כתב כן הגט פסול אפילו מדאורייתא, משום ד"כל דמגרש אדעתא דרבנן מגרש ושיויה רבנן לגיטא חספא בעלמא". אך בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן אלף קפה, וכן בשו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן קכה) כתב דאפילו בקידושין גופא לא אמרינן דאדעתא דרבנן מקדש אלא היכא דאיתמר, אבל היכא דלא איתמר לא איתמר. ולגבי גירושין כתב הרשב"א שבדאי דלא אמרינן כל דמגרש אדעתא דרבנן מגרש.

[ב] שכיב מרע. בגמרא (שם ט, א) איתא, שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד, חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד. חוזר בנכסים [שהרי] מתנת שכיב מרע הוא, ואינו חוזר בעבד שהרי יצא עליו שם בן חורין, ע"כ. וכתבו התוס' (שם ד"ה ואינו) וז"ל, וא"ת כיון דסתמא דדעת של שכיב מרע לחזור בו אם יעמוד, אמאי אינו חוזר בעבד. וי"ל דהכל תקנת חכמים היא, גם מה שחזר בנכסים גם מה שאינו חוזר בעבד, דמסתמא דעתו כמו שיאמרו לו חכמים, עכ"ל.

[ג] גבו לבדק הבית והותירו. בגמרא (כתובות קו, ב) איתא שאם גבו לבדק הבית והותירו, משתמשין במותר לכלי שרת, אע"ג דכלי שרת צורך קרבן נינהו ולא לשם זה גבו, מכל מקום "לב בית דין מתנה עליהן, אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהו לכלי שרת". ופירשו התוס' (שם ד"ה וכי) שישאל מקדישין לדעת בית דין.

[ד] קנינים דרבנן. בשו"ת הרדב"ז (חלק א סימן תקג) כתב דקניני דרבנן דינם

כדאורייתא משום ש"כל הנושא ונותן או קונה או מוכר או נושא אשה אדעתייהו דרבנן הוא עושה וגמר ומקנה". ועל פי זה ביאר הא דכייפינן על כל דבר שחיובו מחמת קנין דרבנן אע"ג דקיי"ל (בבא מציעא יב, א) גזל גמור מדבריהם אינו יוצא בדיינין, משום דבכל הקנינים אדעתא דרבנן קעביד, משא"כ בגזל שבדאי לא עביד אדעתייהו דרבנן.

[ה] התרת נדרים. הכלי יקר (במדבר ל, ג) כתב בטעם הדין של התרת נדרים, ש"כל איש מישראל הוא ברשות בית דין ומחויב לעשות ככל אשר יורו לו הבית דין, וכל נודר דומה כאילו התנה בשעת הנדר על מנת שישכימו הבית דין עמו וכשאינן מסכימין נעקר הנדר מעיקרו" (הובא בציונים לתורה).

[ו] קרבן פסח. תנן (פסחים פח, ב), האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח, שחט גדי, יאכל, שחט טלה, יאכל. שחט גדי וטלה - יאכל מן הראשון, ע"כ. ומקשינן בגמרא, והא תניא אין נמנין על שני פסחים כאחד. ומשני, מתני' במלך ומלכה.

ופירש הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ג, א) דהיינו משום שלום מלכות, שמא יכעוס על עבדו או על החכמים ויהרגום. והקשה התוס' יו"ט (שם פרק ח משנה ב) איך נאכיל למלך ומלכה קודש העומד לשריפה משום שלום ביתם. ותירץ, "דאמרינן בעלמא כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, וה"נ דכוותיה, דאמרינן כל שיהיה ספק לאדם בפסחו נתלה בדעת החכמים, והחכמים קבעו לראשון וכו'".

הג"ד שמואל אליעזר שטרן שליט"א עם הג"ד חיים יצחק לנדא שליט"א

ב. **דעת האדם לעשות** בהגהות באופן המועיל רע"ק א (יו"ד סימן שכ ס"ק ג) מבואר דאנן סהדי דדעת האדם לעשות

באופן המועיל. ומצינו כן בג' מקומות, כמבואר בדבריו שם:

[א] מכירת בכור בקנין אגב. בשו"ע (שם סעיף ו) כתוב שבזמן הזה מצוה להשתתף עם גוי כדי להפטר מבכורה, וצריך להקנות לגוי חלק באגב בקנין אגב, דהיינו ע"י מקום שהבהמה עומדת עליו. והסתפק הדרישה (שם אות ג) במה שנוהגים רוב בני אדם שמקבלים מעות מן הגוי ואין מדקדקים להקנות המקום, דאולי מהני כיון ש"כל המקבל מעות מנכרי אדעתא דרבנן מקנה ודעתו גם כן על המקום".

[ב] משאל חפץ לקדש בו אשה. בשו"ע (אבן העזר סימן כח סעיף יט) כתב, "השואל חפץ מחבירו והודיעו שרוצה לקדש בו אשה, מקודשת". ופירש החלקת מחוקק (ס"ק לג) "דאנן סהדי שגמר בלבו ליתנו לו באותו ענין שיועיל לענין קידושין שתהא האשה מקודשת, ואם לא יועיל בלשון שאלה שיהיה בלשון מתנה וכו'". והדרישה (הובא באות הקודמת) הביא ראייה מדין זה לספק שלו הנ"ל, דחזינן מהכא דאנן סהדי דדעת האדם לעשות באופן המועיל.

[ג] מכירת פירות ערלה. בשו"ע (יו"ד סימן רצד סעיף טו) כתוב "מותר למכור לגוי פירות שני ערלה לשלש שנים מאחר שלא באו לעולם". ובהגהות רעק"א (שם) ביאר בשם הרשב"א דאינו מוכר אלא מקום עצים, ועצי ערלה שרי בהנאה. וכתב רעק"א דאף שלא אמר דקל לפירות, "כיון דכל כוונתו במכירה זו לאפרושי מאיסורא, על דעת חכמים הוא מוכר באופן המועיל". ובסימן ש"כ (שם) כתב רעק"א דמכאן ראייה לדין הדרישה.

תמיהה על דברי אמנם על עיקר דברי החת"ס דבקידוש אמדינן דעתיה דאינו **החת"ס מדין לולב** רוצה לצאת בתפילה, ראיתי קושיא אלימתא בשו"ת שביבי אש (סימן מד) להגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א [ראש ישיבת חוג-חתם סופר מחנה אברהם]. שנשאל הרב שטרן על דברי חתם סופר, מאי שנא מהא דקיי"ל גבי ד' מינים (סוכה מב, א, פסחים ז, ב) דמדאגבהו נפק ביה, ולא אמרינן שבדאי דעת האדם לעשות כרצון חכמים לקיים המצוה בברכה עובר לעשייתה, והוי כאילו כיוון להדיא שלא לצאת בשעת הגבהה. [וכן נראה להקשות על כל הדוגמאות שהבאנו, מאי שנא מד' מינים]. עיין שם שהאריך לחלק בין הנידונים, וצ"ע.

עלה סיני The Nations' Rejection

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבנות קודש (דברים ל, ב).

The Gemara (*Avodah Zarah* 2b, *Bava Kamma* 38a) and numerous *midrashim* wonder what Hashem sought in Seir and Paran. *Chavakuk* (3:3, *haftorah* second day of Shavuot) states that Hashem also came from Teiman. Rabi Yochanan explains that *Hakadosh Baruch Hu* offered the Torah to every nation, but none of them accepted it. He then came to *Klal Yisrael*, who did accept it. The *midrashim* elaborate that the nations inquired as to what is written in the Torah and rejected it for different reasons.

Eisav and Yishmael Although the Gemara says that the Torah was offered to all nations, the *pesukim* only mention Eisav (Se'ir) and Yishmael (Paran). In *Toras Chaim* (*Avodah Zarah* ad. loc.), Rav Avraham Chaim Schorr (*niftar* 1632) explains that these two examples represent all the nations, as they are the largest and most influential. *Toras Chaim* further says that *Klal Yisrael's* words, "*Naaseh v' nishma*," hint to the nations' rejections. Eisav's name is derived from *asah*, to do; Yishmael's from *shama*, to hear. *Naaseh* corresponds to Eisav, who would not do, and *nishma* corresponds to Yishmael, who would not hear.

According to the Zohar (*Balak* 192:2), Eisav declined because it says "*Lo sirtzach*" and Yishmael refused due to "*Lo sinaf*." Regarding Eisav it is written "*Al charbecha tichyeh – You will live by the sword*." Giving up murder was unthinkable for the nation. But why did *lo sinaf* move Yishmael to reject the Torah more than *lo sirtzach*? Some suggest, based on *Kiddushin* 49b, that the Aravim (assumed to be the nation of Yishmael) are steeped in immorality.

Moav's Rejection *Pesikta*, *Eichah Rabbah*, and *Pirkei d'Rabi Eliezer* present a different version. After Eisav rejected the Torah because of *lo sirtzach*, it was offered to Ammon and Moav, the descendants of Lot. They answered that since their nation only came to be through immorality, they were unable to accept *lo sinaf*. Indeed, the immoral *bnos moav* caused Bnei Yisrael to sin in Shittim, bringing destruction upon them. Finally, Yishmael, the bandit, about whom the Torah says "*Yado bakol*," refused the Torah based on *lo signov*. *Lo signov* refers primarily to *gonev nefesh*, kidnapping, something Yishmael still promotes.

Aram Rejects Torah According to *Sifri*, the nation of Aram rejected the Torah as well. *Mahartz Chayis* in *Bava Kamma* (*ibid.*), citing *Sifri*, explains that the word "ואתה מרבנות" – *And He came* is Aramiac for the word to come (as in *Chad Gadya*, *ואתא שונרא*). This implies that He came from Aram, too.

Why did Aram reject the Torah? Perhaps, proceeding with the order of the *Aseres Hadibros*, Aram was turned off by *Lo saaneh b'reiacha eid sheker*. Kemuel, referring to Lavan HaArami (*Midrash Rabbah* 57:4), the founder of Aram, was the quintessential trickster and conniver. Besides making numerous false claims against Yaakov, he transgressed the treaty he made with Yaakov at Galeid when his descendant Bilaam went to the desert to curse *Klal Yisrael*.

The Family of Avraham What about the other nations of the world? Were they not offered the Torah? Perhaps these specific nations had some claim to the Torah due to their connection with Avraham. Eisav was a grandson, Yishmael a son, and Ammon, Moav, and Aram were nephews of Avraham and were therefore offered the Torah.

Moreover, the other nations were idol worshippers and wouldn't get past the second of the *Dibros*, "*Lo yihyeh lecha elohim acheirim*." The family of Avraham had the potential to reject these abominations and to accept the concept of One Creator. Only the second half of the *Dibros* turned off these nations, who refused to overcome their flaws in those areas.

Klal Yisrael's Test: Lo Sachmod *Shem miShmuel* (Yisro 5676) quotes his father, the *Avnei Nezer* that the Bnei Yisrael were also tested in their area of weakness. They were given the mitzvah of *hagbalah*, setting boundaries. *Klal Yisrael's* nature is to yearn to rise higher. The instructions to limit themselves went contrary to their nature.

Accordingly, the *dibbur* that posed a challenge to *Klal Yisrael* was "*Lo sachmod*." Bnei Yisrael long to be the highest and the best and are *mekanei* those who have more or are greater. Chazal say that *kinas sofrim tarbeh chachmah*. Therefore, with the final *dibbur*, Bnei Yisrael were tested: Against their inclination, they must not covet their friends' homes, wealth or possessions.

Changing One's Nature My *rosh yeshivah* Hagaon Rav Zelik Epstein z"l explained that the other nations actually were willing to sacrifice their evil and immoral activities. However, they were unwilling to change their nature. They would accept these statutes only as a *chok* and not as a *mishpat*. Only Bnei Yisrael were willing to amend their outlook to be in line with the Torah's ways.

The Torah commands us to keep many *chukim*; we do not modify our mindsets to understand them, but one is expected to adjust his thoughts to understand the logical *mitzvos* (*sichliyos*) such as the prohibitions against murder, immorality, theft and cheating.

Klal Yisrael could have undertaken to keep *lo sachmod* as a *chok*, but instead we strive to understand it and internalize it; therefore, we received the Torah.

הג"ר חיים יעקב נפתלי זילברברג זצ"ל / הרב בנימין הוברמן / הרב משה יוסף גאלדשטיין / הרב בצלאל יוסף לינדנבלט / החתן משה שמעון פילשטיק / אגודת ישראל באמריקה / הרב שלמה גאטעסמאן / רבני יוסף יעקב נפתלי זילברברג זצ"ל / הרב ז.מ. זילברברג, הרב ז.צ.מ. ראזענבערג